

УДК 327 (477)(498)

ЧЕСЬКО-СЛОВАЦЬКА ВЗАЄМОДІЯ В РАМКАХ МИТНОГО СОЮЗУ ТА СЕФТА (1993 – 2004 РОКИ)

Андрейко В. І. (Ужгород)

В статті автор розглядає основні моменти та проблеми взаємодії Чеської і Словацької Республік у рамках регіонального співробітництва, взаємної зовнішньоекономічної політики, яка була спрямована на відродження відкритої ринкової економіки та інтеграцію до ЄС. Чесько-словацький митний союз дозволив зберегти та розширити господарські зв'язки між ЧР і СР, в рамках якого координувалася взаємна торгова політика.

Ключові слова: Чеська і Словацька Республіки, митний союз, вільний ринок і торгівля, інтеграція до ЄС, ринкова економіка, країни Центральної і Східної Європи, «СЕФТА».

Повчальним для України є досвід становлення і розвитку чесько-словацького економічного співробітництва. Зокрема, позитивно, що після усамостійнення між Чехією і Словаччиною не було різко розвалено традиційно існуючу систему господарських, насамперед виробничо-коопераційних торговельних зв'язків. А, навпаки, впродовж тривалого періоду – з 1993 р. до квітня 2004 р. між ЧР і СР на договірній основі успішно функціонував митний союз.

У його рамках для координації роботи діяли спеціально створені змішані органи. Головним координуючим елементом була Рада митного союзу, до складу якої входили міністри економічного блоку чеського і словацького урядів, керівники інших центральних державних органів, зокрема митних. Постійно діючим виконавчим органом, що вів підготовчу і

організаційну роботу, був Постійний секретаріат Ради митного союзу.

Двосторонні зовнішньоекономічні зв'язки увесь цей час фактично здійснювалися в режимі вільної торгівлі. Крім того, ЧР і СР в розвитку двосторонніх і багатосторонніх зовнішньоторговельних відносин користувалися також вигодами членства в регіональному економічному інтеграційному об'єднанні – Центральноєвропейська угода вільної торгівлі (СЕФТА).

Зрозуміло, що, наприклад, динаміка взаємної торгівлі між ЧР і СР залежала від комплексу різноманітних факторів, в тому числі коливань кон'юнктури світового ринку. Але тенденція до поступового зростання чесько-словацького товарообігу чітко помітна з наступних узагальнюючих офіційних даних статистики ЧР:

Таблиця 1.

Зовнішня торгівля між ЧР і СР
(млрд. чеських крон)

Показник	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Експорт	67,8	79,48	84,8	91,79	89,254	75,329	86,056	101,926	96,553
Імпорт	65,84	78,424	73,061	72,514	66,761	60,893	74,582	74,569	69,228
Баланс	1,96	1,056	11,739	19,276	22,493	14,436	11,474	27,357	27,325

Наведені в таблиці 1. дані засвідчують, що більш могутня і реформована чеська економіка в зовнішньоторговельних стосунках з Словаччиною випереджаючи нарощувала обсяги експорту, що забезпечувало для Чехії позитивний баланс у двосторонній торгівлі.

Внаслідок світової фінансової кризи кінця 1990-х років взаємний товарообіг між ЧР і СР тимчасово скоротився. Але уже з перших років третього тисячоліття тенденція до зростання обсягів чесько-словацької торгівлі відновилася. На сучасному етапі товарообіг з Чехією сягає до 16% річного обсягу зовнішньої торгівлі СР, а питома вага Словаччини у зовнішній торгівлі ЧР складає близько 7% [2, с.12].

Позитивну роль в розвитку чесько-словацького економічного співробітництва на першому етапі зіграв погоджений поетапний перехід сторін до вільно конвертованої валюти (ВКВ) у взаємних розрахунках. Певний час – майже 3 роки (з січня 1993 р. до вересня 1995 р.) економічні стосунки між ЧР і СР будувалися на основі спеціальної двосторонньої платіжної угоди. Згідно з її положеннями, облік взаємних зобов'язань і платежів спочатку здійснювався в еку через клірингові рахунки. Це дозволило уникнути у чесько-словацьких економічних зв'язках бартеру – простих товарообмінних операцій, зберегти виробничо-коопераційні зв'язки, підтримати експорт-імпорт за відсутності у промислових підприємств та інших

господарських суб'єктів на той час вільних обігових та валютних коштів.

З 1 жовтня 1995 року ЧР і СР у розрахунках по взаємних економічних стосунках перейшли на ВКВ. У другій половині 1990-х років національні грошові одиниці ЧР і СР – чеська і словацька крони стали конвертованими.

Чесько-словацький митний союз проіснував до квітня 2004 року. Перед вступом ЧР і СР до ЄС його чинність було припинено за взаємною згодою сторін.

Чехословаччина, Угорська Республіка і Республіка Польща 21 грудня 1992 року в польському місті Краків уклали договір про створення Центральноєвропейської угоди вільної торгівлі (CEFTA). З самого початку стратегічна мета і суть угоди і новоствореної асоціації – формування зони вільної торгівлі в Центральній та Східній Європі з подальшим розширенням цього регіонального економічного союзу в смугі від Балтійського до Адриатичного морів. Рух до зони вільної торгівлі передбачався поступовим шляхом поетапного усунення митних і нетарифних бар'єрів у торгівлі між державами-членами CEFTA [3, с.59-123].

Мета створення асоціації – погоджене розширення товарообігу і налагодження коопераційних зв'язків між країнами-учасниками для компенсації негативних наслідків втрати східних ринків після розпаду РЕВ, а також підготовка до включення в процес загальноєвропейської економічної інтеграції та вступу до Євросоюзу.

1 березня 1993 року угода CEFTA набула чинності. За колишню Чехословаччину її правонаступниками і учасниками стали усамостійнені з 1 січня 1993 року ЧР і СР. Країни-учасники зняли у взаємній торгівлі мито майже на 40% номенклатури промислової продукції. З 1 липня 1994 року чергова відміна митних тарифів у взаємному товарообігу розширила режим безмитної, вільної торгівлі на 50% товарної номенклатури імпорту. З 1 січня 1994 року мито на промислові товари у взаємному товарообігу було знято на 80% виробів [4, с.49-58]. Майже повністю митні бар'єри для імпорту промислових товарів, крім т.зв. чутливих позицій, були відмінені у торгівлі між країнами CEFTA з 1 січня 1997 року.

Державотворчі процеси і усамостійнення Чеської та Словацької республік з 1 січня 1993 року дещо модифікували склад учасників CEFTA, ЧР і СР, як правонаступники ЧСФР, стали повноправними членами асоціації. З 1 січня 1994 року до CEFTA вступила Словенія, а 1 липня 1997 року - Румунія. Наступними кандидатами в члени асоціації стали Болгарія та інші Балканські країни, держави Прибалтики. Навіть Туреччина та Ізраїль виявляли інтерес до членства в CEFTA.

Держави CEFTA впродовж 1990-х років були регіоном стабільного соціально-економічного розвитку і динамічних темпів господарського росту. Погоджена лінія на ліквідацію митних бар'єрів у взаємній торгівлі спричинила бурхливий розвиток взаємного товарообігу в рамках CEFTA, обсяг якого протягом 1993-1996 років зріс удвічі. Відкриття національних економік назовні в асоційованій центральноєвропейській зоні вільної торгівлі держави-учасники фактично значним чином вирішили проблему реалізації продукції своїх товаровиробників та компенсували втрату зовнішніх ринків збуту, насамперед на Сході.

В умовах створення біля кордонів України інтегрованої ринкової зони з режимом вільної торгівлі та ємністю майже в 90 млн. потенційних споживачів, українська держава не могла залишатися осторонь цієї регіональної економічної інтеграції. Україна в середині 1990-х років отримала статус спостерігача при CEFTA і прагнула стати повноправним членом асоціації. Її снагу підтримували майже всі держави Центральної та Східної Європи. Але, на жаль, українська держава не виконувала статутних вимог до потенційних кандидатів на вступ до CEFTA: не була членом Світової Організації Торгівлі (СОТ/ГАТТ), не мала асоційованого договору з ЄС тощо.

Доцільно виділити кілька етапів центральноєвропейської економічної інтеграції та розвитку CEFTA. Перший - початковий чи підготовчий - охоплював 1990-1992 роки. Суттю його були прискорені системні суспільні зміни в країнах Центральної та Східної Європи, які супроводжувалися дезінтеграцією економічних зв'язків держав регіону, гіперболізованою вірою у можливість швидкого "стрибка в Європу" (зрозуміло, в Західну чи "Об'єднану"). Паралельно, однак, зародилися регіональні зовнішньополітичні ініціативи, наприклад, «Вишеград». Формувалася центральноєвропейська ідентичність та солідарність, визначилися спільні закономірності постсоціалістичної трансформації.

Це дозволило перейти до другого етапу співробітництва держав регіону – регіональної економічної інтеграції (1993-1997 роки). Для її прискорення була задіяна Центральноєвропейська угода вільної торгівлі (CEFTA). Дана асоціація представляла собою не заформалізоване, а асоційоване регіональне економічне об'єднання - без постійно діючих бюрократичних інституцій, з почерговим щорічним головуванням кожної з країн-учасниць. Тобто, вона споруджувалась від реальної економічної бази - знизу, а не зверху - від забюрократизованих структур, як, наприклад, тодішня СНД (що й гальмувало її динамічний розвиток) [1, с.117-139].

Різке зростання товарообігу між країнами-членами СЕФТА, особливо з 1995 році, коли були усунуті митні бар'єри на промислові товари, засвідчило дієвість асоціації. Але з 1998 року почався досить суперечливий перехідний етап у розвитку СЕФТА. Частина держав – її учасників (РП, ЧР, УР і Словенія) розпочали практичну процедуру переговорів про вступ до ЄС. Пріоритетним для них став загальноєвропейський, чи, точніше, західноєвропейський інтеграційний напрямок. Попри заяви лідерів цих держав про збереження регіональної економічної співдружності і необхідність подальшого розвитку співробітництва, майбутня еволюція СЕФТА виявилася неоднозначною.

Слід констатувати, що абсолютно відмінним напрямком розвивалася економічна співпраця країн-членів СЕФТА від інтеграційних економічних процесів на пострадянському просторі. Майже 3-5-річне реформне випередження держав Центральної та Східної Європи, завершення ринкової трансформації національних економік, домінація приватного сектора вже в першій половині 1990-х років спричинили набагато раціональнішу, ніж на Сході, поведінку відповідних державних органів у міжнародних господарських зв'язках. Уряди країн асоціації до мінімуму скоротили пряме державне втручання у процес розгортання зв'язків суб'єктів підприємництва регіону, сконцентрували зусилля на знятті бар'єрів для виходу національних товаровиробників на ринки сусідніх держав. Відкриття національних економік держав-членів об'єднання проходило погоджено, на принципі взаємності.

В рамках СЕФТА було майже досягнуто вільного переміщення товарів і послуг, зроблено конкретні кроки до вільного переміщення капіталу і робочої сили. Причому, ніяких постанов парламентів, урядів чи указів президентів про "розширення і поглиблення" співробітництва в рамках СЕФТА ні в одній державі не приймалося. Характерно, що пропозиція Словацької Республіки в 1996 році про інституювання, тобто створення постійно діючих органів асоціації, наприклад, Секретаріату, не зустріла підтримки серед інших держав. На міжурядовому та міжгалузевому рівнях у багатосторонньому порядку погоджувалися концепції та етапні орієнтири просування до режиму вільної торгівлі і зобов'язання кожної із країн-учасниць (що фіксувалося спеціальними протоколами-додатками до засновницької угоди СЕФТА).

Спільно створений клімат господарського сприяння – митні, фінансові та інші умови стимулювали спрямування у ці сфери приватної підприємницької ініціативи. Податкових пільг, тим більше для окремих підприємств-учасників співробітництва в рамках СЕФТА не надавалося.

Держави спільно створили коридор господарських зв'язків з пониженими митними бар'єрами, в якому й діяли на рівних усі господарські суб'єкти незалежно від форм власності, в т.ч. і державні та підприємства з іноземними інвестиціями.

Завдяки такому підходу зовнішня торгівля стала основним фактором прискорення соціально-економічного розвитку країн-членів СЕФТА. Техніко-технологічна модернізація виробничої бази постсоціалістичних країн вимагала розширення імпорту, насамперед машин і механізмів та технологічних комплексів. Тому для розвитку зовнішньоторговельного товарообігу держав асоціації у 1990-ті роки було характерне випередження темпів приросту обсягу імпорту над експортом.

На середину 1990-х років питома вага взаємного товарообігу в річному обсязі зовнішньої торгівлі держав-членів СЕФТА досягла 10%. На перший погляд, це не настільки масштабна величина, але цей показник постійно зростав і лише за 1993-1996 роки фактично подвоївся. Уже в 1996 році питома вага товарообігу з державами СЕФТА в обсязі зовнішньої торгівлі, наприклад, Чеської та Словацької республік складала, відповідно, 22,9 і 35%, щоправда, за рахунок домінації традиційно високої долі взаємної чесько-словацької торгівлі.

Найбільш складною проблемою на шляху впровадження режиму вільної торгівлі в рамках СЕФТА виявилася взаємна лібералізація торгівлі продукцією аграрного сектора. У 1993-1994 роках навколо цього питання на офіційних багатосторонніх переговорах точилися настільки гострі дебати, що реальною видавалася можливість взагалі розпаду Асоціації. Кожна з договірних сторін намагалася забезпечити захист національного сільськогосподарського товаровиробника і погоджувалась на відкриття внутрішнього ринку тільки з окремих товарних позицій, де були конкурентоспроможними і її аграрії.

Протягом 1995 року міністри сільського господарства країн СЕФТА 4 рази збиралися на багатосторонні переговори з питання гармонізації процедури зниження мита на агропродовольчу продукцію. У результаті було вироблено компромісне рішення, згідно з яким з 1 січня 1996 року в рамках Асоціації вводилися єдині погоджені ставки мита майже на половину товарної номенклатури сільськогосподарської продукції [1, с.135].

Так звана група товарів "А", що охоплювала близько третини номенклатури товарів і складає 14% обсягу аграрної торгівлі держав СЕФТА, обкладалася нульовою ставкою мита. Це – продукція в основному конкурентно невразлива для національних товаровиробників – кава, чай, рис і т.п. При цьому ЧР і СР зменшили

ввізне мито до 0% з 5,5%, РП - з 16,2%, УР - з 22,4%.

Товари другої групи "В", що склали 31% номенклатури сільськогосподарської продукції і були більш вразливими для національних товаровиробників (птиця, сухе молоко, цукор і т.п.), вирішено було обкладати в усіх країнах СЕФТА єдиним митом в 13,8%). ЧР і СР знизили попереднє мито до цього рівня з 21%, РП - з 31,8%, УР - з 50,8%. По найдискутованішій позиції - цукру, на вимогу Чехії, Польща зобов'язалася не дотувати свій експорт.

По третій групі товарів "С", куди входили м'ясо і м'ясні вироби, члени СЕФТА постановили застосовувати митні ставки, погоджені на двосторонньому рівні між окремими державами.

Цілеспрямована лібералізація торгівлі продукцією сільського господарства в рамках Асоціації, крім зростання взаємного товарообігу даними товарами, сприяла адаптації національних сільгоспвиробників до роботи в конкурентному середовищі та підготовці аграрного сектора держав регіону до участі в загальноєвропейській економічній інтеграції.

Досвід держав-членів СЕФТА по гармонізації та лібералізації режиму взаємної торгівлі продукцією сільського господарства заслуговує на увагу.

12-13 вересня 1997 р. у м. Портороже (Словенія) відбулося річне засідання глав урядів країн-членів СЕФТА. Прем'єри постсоціалістичних держав детально дискутували щодо перспектив розвитку співробітництва в рамках асоціації.

Песимістичні прогнози стосовно розпаду СЕФТА не виправдалися. Першочергові кандидати на вступ до ЄС - РП, ЧР, УР і Словенія залишилися у складі асоціації, а Чехія протягом 1998 року навіть очолювала об'єднання вільної торгівлі. У підсумковій "Порторозькій декларації", схваленій на засіданні, керівники урядів країн-учасниць асоціації констатували позитивні досягнення у виконанні погоджених рішень про зняття з 1 січня 1997 року митних бар'єрів у взаємній торгівлі між державами майже на всі види промислової продукції [5].

Декларація визначила чергові завдання роботи СЕФТА: закінчити протягом 1998 року переговорний процес стосовно сертифікації промислової та сільськогосподарської продукції з укласти угоди про взаємне визнання результатів експертиз і сертифікації товарів, продовжити переговори стосовно співробітництва у сфері послуг та вільного переміщення капіталу, провести заходи з пропаганди інвестиційної привабливості країн асоціації. Спеціальній міжнародній групі експертів було доручено розпочати роботу над комплексним аналізом ефективності

функціонування організаційної структури СЕФТА протягом п'яти років її попереднього існування, з метою вдосконалення роботи асоціації у перспективі.

На Порторозькому засіданні керівники урядів прийняли рішення про початок переговорів стосовно вступу до складу СЕФТА з Болгарією. У роботі саміту, як спостерігачі, брали участь глави кабінетів міністрів України, Хорватії, Литви, Македонії та Болгарії. Це засвідчило, що серед інших постсоціалістичних держав існував серйозний інтерес до інтеграції в СЕФТА.

Є підстави вважати, що, як широке регіональне торгово-економічне об'єднання постсоціалістичних держав, СЕФТА продовжуватиме існувати і після вступу деяких колишніх членів угоди до ЄС. РП, ЧР, СР і УР вимушені були в квітні 2004 року - напередодні вступу до ЄС офіційно вийти із складу СЕФТА. Позаяк членство в ЄС несумісне із участю в інших міжнародних економічних інтеграційних структурах. Та СЕФТА не зникне, виконавши своєрідну функцію "підготовчого класу" для реформних країн перед вступом до ЄС. Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, навпаки, можуть стати безпосередньою зв'язуючою ланкою між ЄС і, своєрідним "локомотивом", який прилучатиме інші східноєвропейські постсоціалістичні країни до загальноєвропейської економічної інтеграції.

Таким чином, зовнішньоекономічна політика ЧР і СР у 1990-ті роки заклала позитивну основу для інтеграції двох країн до ЄС та в єдиний ринок Євроспільноти. Цьому сприяв і чесько-словацький митний союз та участь ЧР і СР у Центральноєвропейській угоді вільної торгівлі (СЕФТА) впродовж 1993 - 2004 років:

- Зовнішньоекономічна політика ЧР і СР була спрямована на побудову відкритої ринкової економіки та інтеграцію до ЄС. Проте ЧР успішніше здійснила трансформацію економічної системи і переорієнтацію зовнішньоекономічних зв'язків на Захід, ніж СР. Однак Словаччина також в період 1998 - 2004 років прискорено виконала вимоги до країн-кандидатів на вступ до ЄС.

- Чесько-словацький митний союз 1993 - 2004 років дозволив зберегти і розширити господарські зв'язки між ЧР і СР після розпаду федерації. В його рамках координувалася взаємна торговельна політика ЧР і СР.

- Центральноєвропейська угода вільної торгівлі (СЕФТА) в 1993 - 2004 роках була своєрідним "підготовчим класом" для вступу ЧР і СР та інших центральноєвропейських держав до Євросоюзу.

- Тісне політико-економічне співробітництво і взаємопідтримка дозволили ЧР

і СР одночасно – 1 травня 2004 року – стати повноправними членами ЄС.

1. Проноза В.В., Сюсько І.М. Співробітництво України з державами Центрально-Східної Європи: регіональний аспект міжнародної економічної інтеграції (90-ті роки) // Україна в європейських міжнародних відносинах: Науковий збірник. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.117-139.
2. Obchod se Slovenskem od roku 1993 do roku 2000 // Česko-Slovensko. 2001. Mimoriadna priložnosť Hospodárskych novin. – S.12.
3. Stredoeurópska dohoda o voľ'nom obchode uzatvorená medzi Českou Republikou, Pol'skou Republikou a Slovenskou Republikou // Medzinárodné otázky.-№1.-1996.-S.59-124.
4. Šucha J. CEFTA – príležitosť spojených trhov // Medzinárodné otázky. – 1996. – N 1. –S.49-58.
5. Z portorožskej deklarácie // Pravda. – 1997. – 17 septembra.

РЕЗЮМЕ

ЧЕШСКО-СЛОВАЦКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В РАМКАХ ТАМОЖЕННОГО СОЮЗУ И СЕФТА (1993 – 2004 ГОДЫ)

Андрейко В.И. (Ужгород)

В статье автор рассматривает основные моменты и проблемы взаимодействия Чешской и Словацкой республик в рамках регионального сотрудничества, взаимной внешнеэкономической политике, которая была направлена на возрождение открытой рыночной экономики и интеграции в ЕС. Чешско-словацкий таможенный союз позволил сблизить и расширить хозяйственные связи между ЧР и СР после распада федерации, в рамках которого координировалась взаимная торговая политика.

Ключевые слова: Чешская и Словацкая Республики, таможенный союз, свободный рынок и торговля, интеграция в ЕС, рыночная экономика, страны Центральной и Восточной Европы, «СЕФТА».

SUMMARY

CZECH AND SLOVAK INTERACTION WITHIN THE CUSTOMS UNION AND CEFTA (1993-2004)

V. Andreyko (Uzhhorod)

The main issues of the Czech and Slovak interaction within regional cooperation, common foreign policy aimed at the revival of open market economy and integration in the EU are dealt in the article. Czech and Slovak Customs Union within which common trade policy was coordinated, enabled the countries to preserve expand economic links between them.

Key words: Czech and Slovak Republics, Customs union, free market and trade, integration to EU, market economy, Central and Eastern-European countries, «CEFTA».

УДК 94 (541.35): 329.71 “19”

НЕПАЛЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОШИРЕННЯ МАОЇСТСЬКИХ РУХІВ У КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АЗІЇ

Пілаш Д. М. (Київ)

У статті розглядається перспектива розгортання антисистемних рухів маоїстського спрямування в країнах Південної Азії. Найважливішим каталізатором цього процесу стала перемога повстанців із Комуністичної партії Непалу (маоїстської) в громадянській війні та проведена за їх участю революційна трансформація політичної системи держави, у якій федеральна республіка змінила індуїстську монархію. На підставі свідчень про діяльність близьких до непальських маоїстів партизан-наксалітів в Індії, а також аналізу суперечливого соціально-економічного положення в регіоні та декларованих ліворадикальними силами регіону цілей робиться висновок про значний потенціал революційних рухів у низці південноазійських держав.

Ключові слова: „Бамбукова революція”, Бутан, громадянська війна в Непалі, Індія, комуністичний рух, маоїзм, марксизм, наксаліти, неолібералізм, Непал, Південна Азія.

Південна Азія, яка охоплює сім незалежних держав (Республіку Індія, Ісламську Республіку Пакистан, Народну Республіку Бангладеш,

Федеративну Демократичну Республіку Непал, Демократичну Соціалістичну Республіку Шрі-Ланка, Королівство Бутан та Республіку Мальді-